

ISSN-0235-1366

Селалад

6+

selaad.ru

№ 8 2025
Маьцхали бутт

Хьоашаланаькъан лаьла

Цон тIа

ЦаI, шиъ, кхоъ, диъ, пхиъ, ялх, -
тоха йоаца эг, аьлх;
тувса йоаца нажарг,
кхалла боаца мажарг,
баъ тIа багIа мангал,
бун тIа ягIа миккхал,
Iа дIайожа гIудалкх,
даьннад, кIаьнк, вай гIулакх!

Хаьсбеша

Дика леладу Хасе
ший хоарцамий хаьс.
- КIант ва! - оал цунга Асе,
лу цо цунна нарс.

- Сона а, воти! — ях аз.
Аси шорта вел:
хьакховдаю сога
шера бахьа бел.

Гудантанаькъан Д. сурташ

Могушканаькъан Руслана сурт,
гI. Наьсаре, УЦ «Дийлла дуне». 3 "а" класс.

Блаьсти

Хоза блаьсти хьатлаенай,
Гаьнах зиза тохаш латт.
Хьазилгаш да
 массанахьа декаш,
Поздоахаш наьха дегаш.

Лаьнанаькъан Танзила,
Джайрахьара СОШ, 5 «б» кл.

Налганаькъан Амиляй сурт,
гI. Наьсаре, УЦ «Дийлла дуне».

Лекхарг

Нагахьа санна из дош бера хана денз хезадецаре, сона моттаргдар из моллагӀа ашараш лекхаш йола хӀама я аьнна: чӀондарг, пандар е зурма. Деша овло хетийт из иштта. Амма цу деша маӀан вӀалла гарга а дац ашарий дуненна, из вахара кхыча оагӀонца лелаш йола хӀама я. Хетаргахьа, из бокьонца фуй ховш хиннабац вай дошлоргашта из дош юкьедихьа нах а, хӀана аьлча цар цох тикашка лелабу, хӀама хьачудехкаш бола аьшкал баьб. Из нийса дац аьнна хет. Сона даим лекхарг оалаш хезад, коача хӀама чуйотташ хилча гӀо деш болча гӀирсах, эрсий меттала аьлча горловинах.

Со зӀамига волча хана, лекхарг доацаш ков дацар, цу хана цӀенош дӀохадеп хиннараш дахча кхатехка пешкаш яр, из дикагӀа лоталургдолаш канистрашка фет-

кен е солярка леладора. Из канистрашка чудоттача хана логӀоргдоацаш, лочуоттадора шера бертиг а турбилга хьисапе бух а бола лекхарг, хӀама лӀо ца додаш чудотталора моллагӀа коача хӀама. Къаьстга лекхаргаш леладора машиний водителаша, новкъа доагор кхоачаденна бисача, бензобака чу лекхарг лочу а отгадийя, канитсра чура е банка чура бензин чудоттар цар. Иштта цунца чуйотта йиш яр моллагӀа кхыйола коача хӀама.

Цудухьа лекхарг яха дош, сога хаьттача, леладе деза горловина яхача деша маӀане, цунна кхыдола маӀан дала ца а гӀерташ. Нагахьа санна цунна шоллагӀа маӀан деннадале, из белгалдаккха деза дошлорга тӀа, дукха маӀанаш дола дош санна.

Хамхой Дауд

Еза хьона

- Муслим, коартолаш ма-
лагъяраш еза хьона, - яхаш,
хетт нане, - кхерзараш еза
хьона е кхийхкараш еза хьо-
на?

- Бакъдар ала яхий la? -
йоах Муслима.

- Ях, дабра, - йоах нане.

- Бакъдар аз оале, цхьак-
кха а тайпара яраш-м езац, -
йоах Муслима.

- Хланад хьа из? - хетт
нане.

- Цхьа вагон коартол
кхехкаярах, цхьа тладам хьо-
анал хьа ца йоаландаь да-кх,
- йоах Муслима.

Гудантанькъан Д. сурташ

Оасар

- Сейфуддин хьо раьза
хургволаш, фу дезар хьона?
- яхаш хетт нане.

- Сона-м кхы la яха
дукха хлама дезацар, - йоах
Сайфуддина. - Дешара чу-
веначул тлехьагла, се ко-
артолашта оасар де ца
дешаш мукъавоаларе, клор-
да-м даьд из оасар, даиман
хьатладулаш, - йоах Сай-
фуддина.

Iарчакханаькъан Сали

Цхьатарра оазаш

Баге влашта ца юллаш, новкьоостаца къамаьл деш хиннав Яни.

- Глар ма е цига, - плелг оагабаьб хьехархочо.

- Со вац из, ер ва из, - бехк шийца ваглча новкьооста длатла биллаб клаьнка.

- Сона хьахозар-м хьа оаз я, - раьза воацача сага юхь яьй лил-ма хьехачо.

- Цхьатарра я тха оазаш, - яьхад, къарвала ца тугача Яне.

Бакъда-кх из...

- Длаяхача урока тла вай дийцадар цлердош. Хьан аргдар, фу къамаьла дакъа да из, малаглча хаттарашта жоп лу цо?

Саг йистхиннавац. Тлаккха хьехархочо ше аьннад:

- Цлердешо сага е хламан цли йоаккх, цун хаттараш да мала? малаш? фу?

- Бакъда-кх из, - яьхад хьалхашкарча муглар тла ваглча Ине.

Иосиф Рогаль

Мух

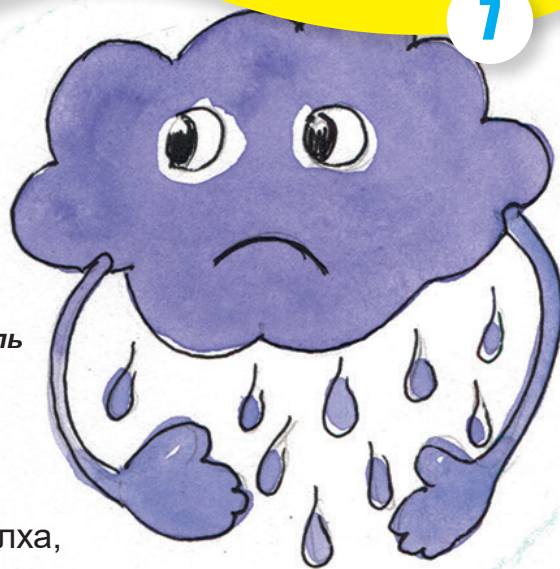
Массадолча хIамал хьалха,
Новкъост лех аз цIагIа, балха.
Лехаш долча хIамах кхийтта,
Мух хержар аз, новкъост хийтта.

Лелаш хул из хьун чу, ара,
Лоам чу саьргаш кагду зIара.
ТIа тхов боацаш, лел из беша,
Безам отт са цунах теша.

Ловзаш, кий хьу хьона тулла,
Тара я цох юрта хулла.
Цкъаза качмат лоац цо коча,
ХIаьта а дега ба из боча.

Хийла хьона духьалбоагIа,
Оагабу цо нажа бIоагIа.
Ди тохаш мо тох цо цIогIа,
Кхерадале дIатаб догIа.

Таржам даьр Iарчакханаькъан С.

Гудантанаькъан Д. сурташ

Циски дехкийи

Циско дув биаб; дахка буаргбац, аьнна. Цигара дехкий гулде дагадеха хиннад циска, царга къамаьл де, ше биа дув длакхайкабе, аьнна. Цхьан дахко, из шийна дла хезача, аьннад йоах ший новкъостага:

- Хьо боаглий циско къамаьл деча?

Хлаьта хьалхарча дахко ший новкъостага юхахьтта хиннад:

- Мекхаш даьнна дарий циск?

Тлаккха хатта бенача дахко аьннад:

- Дладаьша дацар.

- Тлаккха со баглац, - жоп деннад вокхо.

Къамаьл де длаэттача циско, ший оамалаш йиц ца луш, ше мел бола дахка биа хиннаб. Цу хана денз, мекхаш долча цисках тешац дехкий.

Дехкий доадеш латт

Циска гургал олларгба шоаш, аьнна; влашагкхийтта хиннад дехкий. Цар дийцад: «Вай длахо доахийтаргдолаш дац циско, вай цунна цхьа хлама ца дойя. Фу дича бакъахьа да вай цунна, дагадовла вай, новкъостий!»

Царна юкъе кертe латтача, дош оалаш болча цхьан къаьнача дахко аьннад:

- Са цхьа дош дар цу ггулакхах ала. Фуд аьлча, цу циска, из вай лувца тладоаглача хана тата хьахозаргдолаш, гургал эл-лача бакъахьа хетар сона.

Цу деша шеббар раьза хилар. Члоаггдаь длатоадир, циска гургал длаолла, аьнна. Цул тлехьагла цхьанне аьннад:

- Циска гургал длаоллар харжа веза вай.

Царна юкъе цхьа члоагла глар йолаш болчо аьннад:

- Вайна юкъе из гургал могабаьр вахитача фу дар-хьогл вай цига?

Гургал могабаьчо аьннад:

- Деррига аз деш хилча, шо фу деш да хлаьта? Сона-м бакъахьа хет, хьо члоагла глар йолаш а ба, хьо бахийтача.

Члоагла глар йолчо ше цу циска ххераш хиларах тарра, цу ординга барт эглар длагучадоаккхаш, со-м глоргбац цига, аьннад.

Дехкий, кхы барта ца доаглаш, циско уж доадеш латт.

Циггачара доагла «Барт ийглача берза ординг, барт болча циска ординго эшайь»,
- яха глалглай халкъа кица.

Хургдола хъазилг, бленара доаггаше, лаьхад.

Дог доагача латто, цлог доагаш ласа даьд.

Да ца вийлхача дакъах, саг вийлхавац.

Виро вир аьлча, вир ахка дахад.

Даьна тайча - ворда еттай.

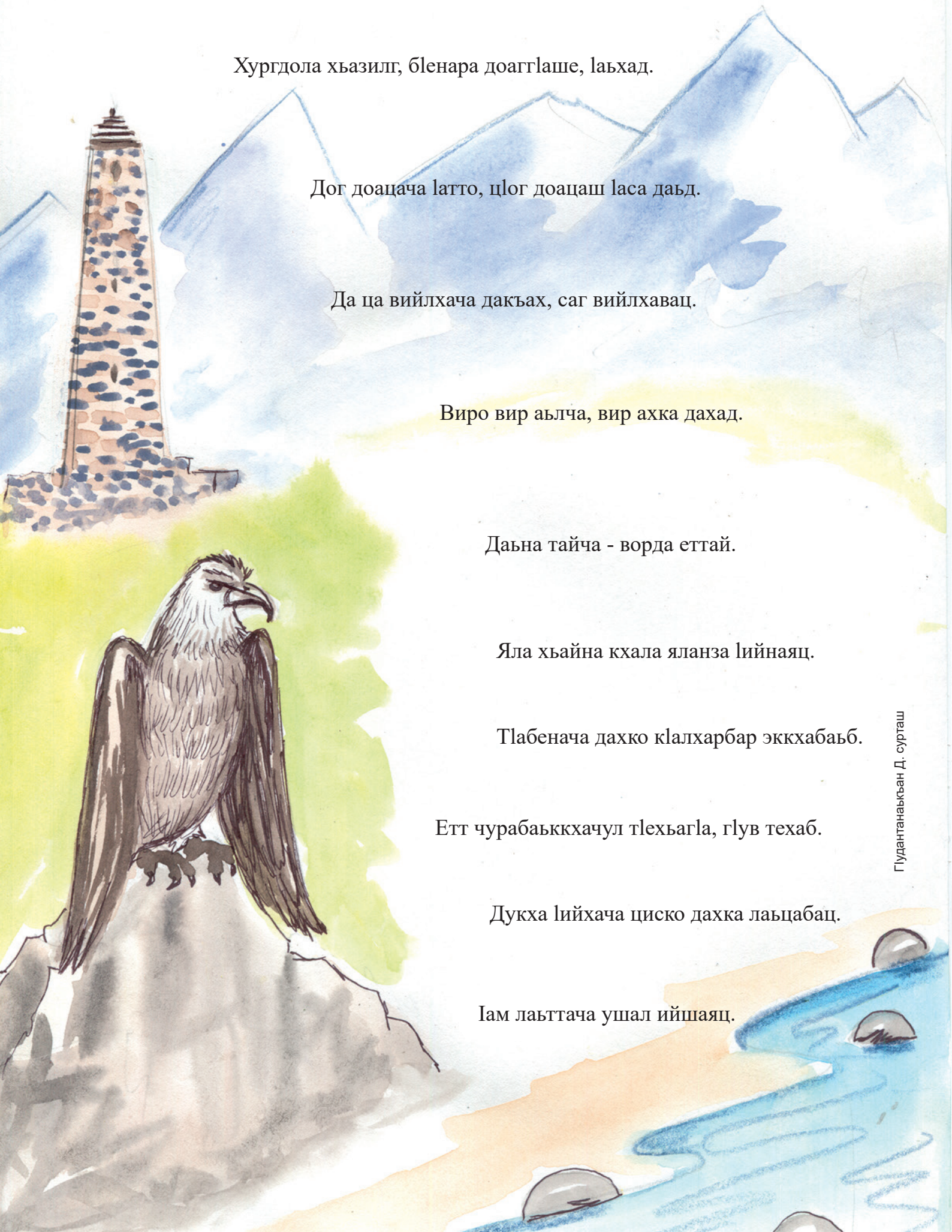
Яла хъайна кхала яланза лийнаяц.

Табенача дахко клалхарбар эkkхабаьб.

Етт чурабаьккхачул тлехьагла, глув техаб.

Дукха лийхача циско дахка лаьцабац.

Іам лаьтгача ушал ийшаяц.

Гарчакханаькъан Сали

Гуйре

Гуйре
чуийца яьлча,
кхувла болалу нускалаш.
Юртаро
дешархой лел,
гидоахкаш санна тускараш.

Йиша-воша

Йиша, воша деце;
Хала ваха веза.
Йиша, воша деце;
чура беркат хад.
Маена да атта,
Хана аьлча цун я
Даьци – меза клудал,
наьци – шурий кад.

Iарчакханаъкъан Сали

Довти дешари

- Повтта, - аьлар, -
Бераш, повтта! -
Воккхача сага
Туре Довта. -

Сийрдаяьннай
Вайна ара,
Жлов я етташ
Аьшка пхьара.

Кюригаш я
Блена лехаш,
Шоашта даа
Хлама дехаш.

Сомаяьннай
Цермашенаш,
Чонак теа
Латта хенаш.

Сомаяьннай
Жлале клаза,
Кхий чу латта
Ане газа.

Жихьий, бераш,
Сомадовла,
Дешар - из да
Мерза хьовла.

Дешар - из я
Меза кхаба.
Наб я шоана
Деттар лаба.

Гудантанаъкъан Д. сурташ

Чопанаькъан Ивана Мухьмад

Вайцига, къаьстта юрташкарча ишколашка, ингалсий мотт цленхаштта юмабе длаболабаь дукха ха яц. Юрташка уж метташ кхаьча дукха ха еце а, вай къамах бола нах хьалха денз уж метташ довза глерташ а юмадеш а хиннаб. Ингалсий мотт ховш а хьехаш а вар массанена дика вовзаш хинна Чопанаькъан Мухьмад.

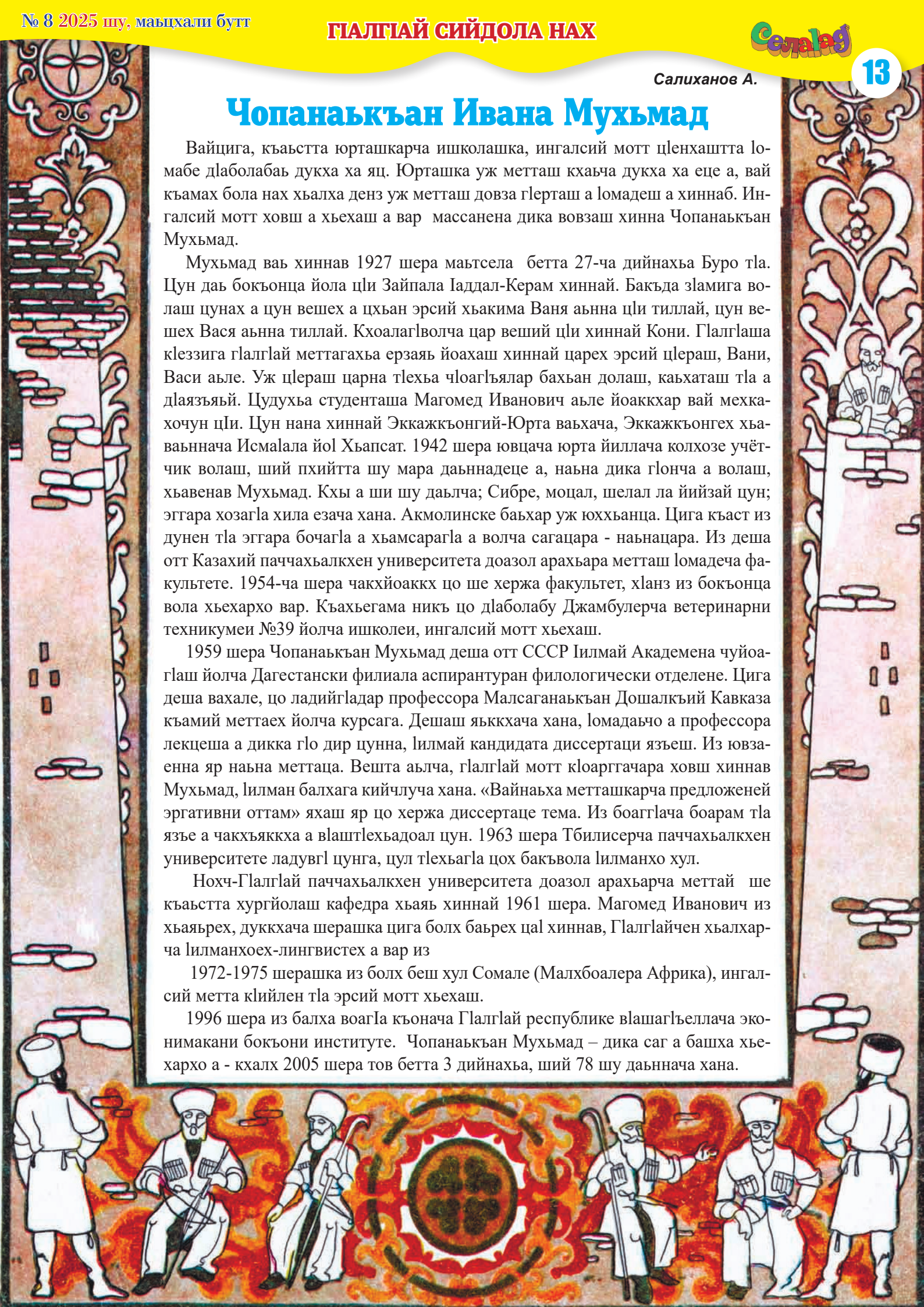
Мухьмад ваь хиннав 1927 шера маьтсела бетта 27-ча дийнахьа Буро тла. Цун даь бокьонца йола цли Зайпала Іаддал-Керам хиннай. Бакьда зламига волаш цунах а цун вешех а цхьан эрсий хьакима Ваня аьнна цли тиллай, цун вешех Вася аьнна тиллай. Кхоалаг'волча цар веший цли хиннай Кони. Глалглаша клеззига глалглай меттагахьа ерзаяь йоахаш хиннай царех эрсий цлераш, Вани, Васи аьле. Уж цлераш царна тлехьа члоаг'ьялар бахьан долаш, каьхаташ тла а длаязьяьй. Цудухьа студенташа Магомед Иванович аьле йоаккхар вай мехка-хочун цли. Цун нана хиннай Эккажкьонгий-Юрта ваьхача, Эккажкьонгех хьаваннача Исмаїлала йол Хьапсат. 1942 шера ювчача юрта йиллача колхозе учётчик волаш, ший пхийтта шу мара даьннадеце а, наьна дика глонча а волаш, хьавенав Мухьмад. Кхы а ши шу даьлча; Сибре, моцал, шелал ла йийзай цун; эггара хозагла хила езача хана. Акмолинске баьхар уж юххьанца. Цига къаст из дунен тла эггара бочагла а хьамсарагла а волча сагацара - наьнацара. Из деша отт Казахий паччахьалкхен университета доазол арахьара метташ юмадеча факультете. 1954-ча шера чакхийоаккх цо ше хержа факультет, хланз из бокьонца вола хьехархо вар. Къахьегама никъ цо длаболабу Джамбулержа ветеринарни техникумеи №39 йолча ишколеи, ингалсий мотт хьехаш.

1959 шера Чопанаькъан Мухьмад деша отт СССР Іилмай Академена чуйоаглаш йолча Дагестански филиала аспирантуран филологически отделе. Цига деша вахале, цо ладийгладар профессора Малсаганаькъан Дошалький Кавказа къамий меттаех йолча курсага. Дешаш якккхача хана, юмадаьчо а профессора лекцеша а дикка гю дир цунна, илмай кандидата диссертаци язьеш. Из ювза-енна яр наьна меттаца. Вешта аьлча, глалглай мотт клоарггачара ховш хиннав Мухьмад, илман балхага кийчлуча хана. «Вайнаьха метташкарча предложеной эргативни оттам» яхаш яр цо хержа диссертацие тема. Из боаггача боарам тла язье а чакхьяккха а влаштлехьадоал цун. 1963 шера Тбилисерча паччахьалкхен университете ладувг' цунга, цул тлехьагла цох бакъвола илманхо хул.

Нохч-Глалглай паччахьалкхен университета доазол арахьарча меттай ше къаьстта хургйолаш кафедра хьаяь хиннай 1961 шера. Магомед Иванович из хьаяьрех, дуккхача шерашка цига болх баьрех цал хиннав, Глалглайчен хьалхарча илманхоех-лингвистех а вар из

1972-1975 шерашка из болх беш хул Сомале (Малхбоалера Африка), ингалсий метта клийлен тла эрсий мотт хьехаш.

1996 шера из балха воагла кьонача Глалглай республике влашаг'ьеллача экономикани бокьони институте. Чопанаькъан Мухьмад – дика саг а башха хьехархо а - кхалх 2005 шера тов бетта 3 дийнахьа, ший 78 шу даьннача хана.

Бертийи жаи

Бертий лаьрхӀа хиннай жаулах катоба, бакъда жӀалеша из лорадеш хиларах лоархӀаяьц. ТӀаккха шоай уйла говзалца кхоачашье лаьрхӀад цар, жа долча шоай къаьй а бахийта, жӀалеш шоашка хьадалар деха: уж бахьан долаш да деррига вайна юкьера довэглӀам, уж хьалойя, берташтей женеи юкьера дов дӀадаьнна, машар оттаргба, яьхад оакхараша.

Жерча, хургдолчун уйла ца еш, жӀалеш берташка дӀаденнад. Цул тӀехьагӀа, низ берташкахьа баьннаб, цар ловза а ловзаш, шоашта хетар хьадаьд жаулах.

Иштта хул цхьайола паччахьалкхенаш а, шоашта хьалхабаьнна лелача тхьамадай га а дехке; шоашта дага а доацаш, моастагӀий лай хьахул царех.

Гудантанакъан Д. сурташ

Ломи вири

Ломои виروي бартчӀоагӀам баьб цхьана даха, тӀаккха чарахье дахад уж шиь. Мосараш чуйолча хьагӀарга кхаьчача, ломарахьа сецад, чура аралелхача хьайбашта кӀийле яь; хӀаьта виро, мухь бетташ, лехаш, уж кхераеш хиннай, араударгӀолаш. Ломо дукха мосараш лийцачул тӀехьагӀа, гучадаьннад вир. Ломага хьаттад цо, ше тӀом мишта бир а мосараш ара мишта лаьхкар а.

Ломо аьннад:

- О, бакъда-кх из! Со-м се а кхералургдар, нагахьа санна хьо вир сайна ца довзаре.

Цхьаболо нах а хул, шоаш дика бовзарашта хьалха сий даккха гӀерташ, шоаш хьалхестабеш, амма юкьара белам мара хӀама кхоллац цар.

Таржам даьр
Iарчакханаькъан Сали.

Сигала делха долалу, лаьтта тла-
дамаш легаду.

(Долла)

Когаш деце а, удаш дода.

(ийх)

Вайна дийнахьа гу, цунна бийсанна гу.

(Бов)

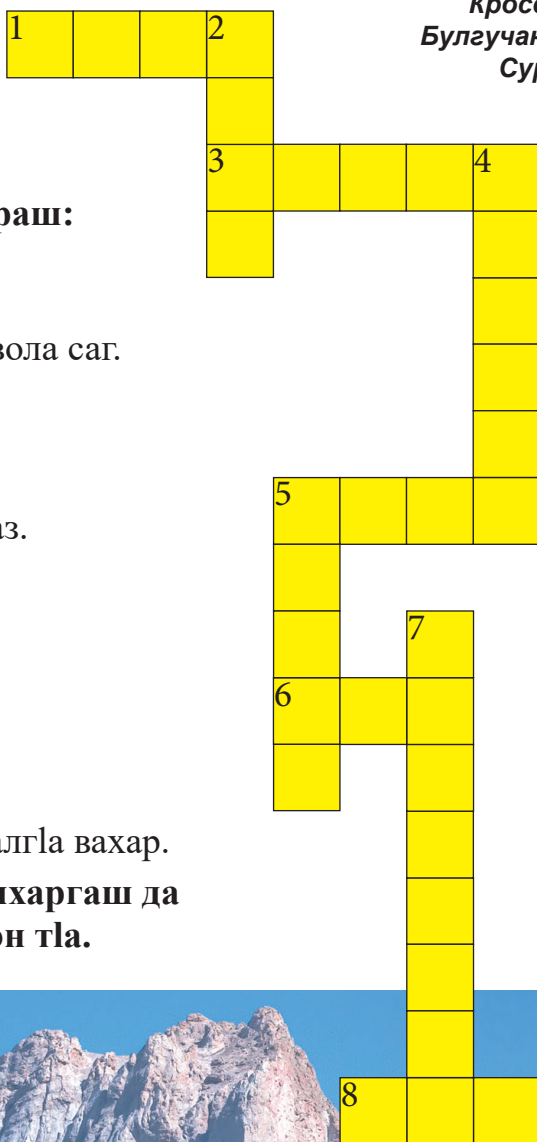
Дладодаш делаш дода, юхадоргалаш делхаш доарла..

(Юхалурт луги дола ахча)

Кроссворда дашхаргаш:

ПХОРАГИА: 1.Нана. 3.Котам. 5.Дуга. 6.Ага. 8.Ламаз.

УРАГИА: 2.Ахка. 4.Мукъаза. 5.Дешар. 7.Барайтта. 9.Зерат.

Кроссворда хаттараш:

ПХОРАГИА:

- 1.Эггара кӀаьдагӀа вола саг.
- 3.Фуаш ду дийнат.
- 5.Ялат.
- 6.Бера маьнги.
- 8.Бусулба сага параз.

УРАГИА:

- 2.Шера ха.
- 4.Алапий тайпа.
5. Хьаькьал лу цо.
- 7.Таьрахь.
- 9.Саг волча хьоашалгӀа вахар.

Кроссворда дашхаргаш да
15-ча оагӀон тӀа.

Лялах.

Фото: Т. Агиров

Кроссворд оттаярь
Булгучанакъан ХӀажар,
Сурхо тӀара ООШ,
6 «а» класс.

Дошлорг

- Бов** (я) – сова.
ГӀаба (да) – кандалы.
ГӀудалкх (я) – телега, мажара.
КӀудал (я) – кувшин.
Лекхарг (да) – горловина.
Миккхал (я) – филин.
Наж (я) – дуб.
Нажарг (я) – наковальня.
Ординг (я) – стая, свора, шайка.
Параз (да) – обязанность.
Ушал (я) – болото.
Хьаьсбеш (я) – огород.
Хулла (я) – рассыльный, лакей.
Цон (я) – сенокос, луг.

Детский журнал «Селаад»
(Радуга) №8, 2025 г.

Учредитель:

ГАУ РИ «Издательский дом
«Сердало».

Издается с сентября 1986 года
на ингушском языке.

Зарегистрирован Управлением
Федеральной службы
по надзору в сфере связи,
информационных технологий
и массовых коммуникаций
по Республике Ингушетия.
Регистрационный номер
ПИ № ТУ06 - 00029
от 19 сентября 2019 г.

Главный редактор
Гагиева М.М.

Художник: Д. Гудантова
Дизайн: И. Курскиев

Сдано в набор 15.08.2025 г.
Подписано к печати 22.08.2025 г.
Дата выхода в свет 29.08.2025 г.
Формат 60x84 1/8.
Бумага офсетная.
Печать офсетная.
Уч.-изд. л. 2,2.
Тираж 2000.

Адрес редакции и издателя:
386101, Республика Ингушетия,
г. Назрань, пр. И. Базоркина, 60.
Сайт: selaad.ru.
Email.: selaad.ri@mail.ru
Телефон: 8 (8734) 77-11-84.

Отпечатано
в ООО «Бланкиздат»,
357600, Ставропольский край,
г. Ессентуки, ул. Никольская, 5.